

شماره جلسه: ۱۶۸ درس خارج فقه آیه الله نجفی رحمته الله علیه تاریخ: ۱۴۰۴/۰۲/۲۲ دوشنبه

مقرر: مصطفی اله دادی

موضوع عام: مسائل مستحدثه موضوع خاص: بورس و اوراق بهادار موضوع اخص: (۲۱)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تحويل سهام فروخته شده

از شرایط صحیح بودن معامله آن است که فروشنده بتواند کالای معین فروخته شده را به خریدار تحويل دهد. یعنی قدرت بر تسلیم وجود داشته باشد. و در فروش سهام، همین قدر که سهام به صورت رسمی به نام خریدار شود، برای محقق شدن شرط مذکور کافی است و تحويل دادن عین سهام شرکت سهامی به خریدار لازم نیست. بلکه این کار عرفاً مقدور نمی باشد.

به عبارت دیگر در معامله هر چیزی لازم است که فروشنده قدرت بر تحويل و تسلیم مثنی را داشته باشد و در موعد مقرر هم این کار انجام شود. لذا قدرت بر تسلیم از شرایط صحت بیع است. تسلیم در بحث سهام - هر چند آن واقعی باشد و سهامی از دارایی های شرکت خریداری گردد - وجود ندارد و تحقق نمی یابد. حال آیا معاملات بورسی باطل است؟ باید گفت: کبرای مطلب صحیح است و قدرت بر تسلیم از مسلمات صحت بیع است ولی مناقشه در صغرای مطلب می باشد. بنابراین تسلیم در اینجا امکان پذیر است و البته تسلیم هر چیزی به حسب خودش می باشد. تسلیم هم در بازار سهام به این صورت است که سند سهام به نام خریدار صادر می شود و در تابلوی بورس یا پُورْتْفُوی ثبت می شود. لذا در معاملات بورسی تحويل عین سهام شرکت سهامی به خریدار لازم نیست.

خرید سهام بانک

خرید سهام بانک هایی از بلاد اسلامی که فعالیت آنها مبتنی بر قوانین مشتمل بر ربا باشد مانند:

دریافت دیرکرد و خسارت تأخیر تأدیه دین و کارمزد قرض - یعنی کارمزدی که در ضمن قرض توسط قرض دهنده شرط شده است - چنانچه همراه با اذن یا وکالت به مدیران بانک برای انجام معاملات ربوی باشد - هرچند به نحو شرط ارتکازی در هنگام خرید سهام که شاید غالباً نیز چنین باشد - تکلیفاً حرام است.

باید گفت: همین حکم - حرمت تکلیفی - در هر دو خرید کوتاه مدت و بلند مدت سهام وجود دارد. چون سود سهام آغشته به حرام و ربا شده است، لذا تصرف در آن جایز نیست. ناگفته نماند که نمی‌توان مورد مذکور را بامواردی مثل بیع انگور به کسی که آنرا تبدیل به خمر و شراب می‌کند قیاس کرد؛ چرا که آنها دو موضوع متفاوتند که حکم هر کدام با هم فرق دارد. یعنی بیع سهام بانکی که معاملات ربوی دارد جایز نیست چرا که حرمت ربا صریحاً در قرآن آمده و در این سهام هم ربا وجود دارد به گونه‌ای که قابل انفکاک از ربا نیست. ولی بیع انگور به کسی که آنرا به شراب تبدیل می‌کند اشکالی ندارد چرا که فروشنده چیزی را که بیعش جایز است فروخته و اینکه خریدار با آن چه می‌کند یا در چه راهی صرفش می‌کند دیگر ربطی به فروشنده ندارد. از طرفی هم سهامدار، دارایی بانک - مثل ساختمان - یا ادوات و وسائل آن - مثل رایانه و ماشین آلات - را نخریده تا سودش جایز گردد بلکه آنچه خریداری کرده سهامی است که از معاملات ربوی بانک متولد شده است.

مطلب دیگر آنست که گفته‌اند: اگر خریدار سهام بتواند به مدیریت مرکزی بانک اعلام کند که بانک در انجام معاملات ربوی در شعب خود، مأذون یا وکیل از طرف او نمی‌باشد، از آنجا که معامله ربوی به او منتسب نمی‌شود، در این فرض خرید اصل سهام یا بقای آن در ملکیت او - با رعایت نکته‌ای که بعداً ذکر می‌شود - اشکال ندارد و تکلیفاً مرتکب گناه ربا نشده است. لکن غالباً برای عموم، دسترسی و اعلام به مدیریت مرکزی بانک مقدور نیست و از آنجا که سهام، مشاع در کل شعب بانکی است، اعلام به مسئول چند شعبه از شعب بانک، کافی نیست.

باید گفت: این بیان صرفاً یک فرض است که تحقق خارجی ندارد و اصلاً بانک به این درخواست سهامدار هیچ توجهی نمی‌کند و بدان وقعی نمی‌نهد؛ بلکه بر اساس مقررات و اساسنامه بانکی خود که مبتنی بر ربا است رفتار می‌کند. لذا نمی‌توان خرید سهام بانکی را که مبتنی بر معاملات ربوی است جایز دانست.